

sarios ungeretur, Sed et pro baptizato ^a quam precem A facere potest sacerdos sacrilegus et peccator, cum scriptum sit (*Joan. ix, 31*): *Deus peccatorem non audit; sed qui eum coluerit* ^b, *et voluntatem ejus fecerit, illum audit*. Quis autem potest dare quod ipse non habeat, aut quomodo potest spiritalia agere ^c qui ipse amiserit Spiritum sanctum ^d Et idcirco baptizandus est et innovandus qui ad Ecclesiam rudis venit, ut intus per Sanctos sanctificetur, quia scriptum est: (*Levit. xix, 2, et xx, 26*): *Sancti estote, quia et ego sanctus sum, dicit Dominus*: ut qui in errorem ^e seductus est et foris tinctus in Baptismo vero et ecclesiastico etiam hoc ipsum deponat quod homo ad Deum veniens, dum sacerdotem quaerit, in sacrilegum fraude erroris incurrit.

III. Cæterum probare est hæreticorum et schismaticorum baptismum consentire in id quod illi baptizaverint. Neque enim potest pars illic inanis esse et pars prævalere. Si Baptizare potuit, potuit et Spiritum sanctum dare. Si autem Spiritum sanctum dare non potest, quia foris constitutus cum sancto Spiritu non est, nec baptizare venientem potest, quando et Baptisma unum sit, et Spiritus sanctus unus, et una Ecclesia a Christo Domino ^e super Petrum ^f originem unitatis et ratione ^g fundata. Ita fit ut cum omnia apud illos inania et falsa sint, nihil eorum quæ illi gesserint probari a nobis debeat. Quid enim potest ratum et firmum esse apud Deum quod illi faciunt quos Dominus hostes et adversarios suos dicit in Evangelio suo ponens (*Luc. xi, 23*): *Qui non est mecum adversum me est; et qui non mecum colligit, spargit*. Et beatus quoque apostolus Joannes mandata Domini et præcepta custodiens in epistola sua posuerit ^h, dicens (*I Joan. ii, 18, 19*): *Audistis quia antichristus venit. Nunc autem antichristi multi facti sunt. Unde cognoscimus quia novissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Unde nos quoque colligere ⁱ et considerare debemus*

an qui adversarii sunt Domini, et appellati sunt antichristi, possint dare gratiam Christi. Quare qui cum Domino sumus, et unitatem Domini tenemus et secundum ejus dignationem sacerdotium ejus in Ecclesia administramus, quæcumque adversarii ejus et antichristi faciunt repudiare et rejicere et pro profanis habere debemus, et eis qui ^k de errore et pravitate venientes agnoscunt unius Ecclesiæ veram fidem, dare illis per omnia divinæ gratiæ sacramenta et unitatis et fidei ^l veritatem. Optamus vos, fratres charissimi, semper bene valere.

ANNO CHRISTI CCLVI, PONTIFICATUS S. STEPHANI III.

CARTHAGINENSE CONCILIUM SUB CYPRIANO SEXTUM.

EX AFRICA PROVINCIA ET NUMIDIA, QUOD DE BAPTISMO SECUNDUM EST.

(Erasm. ii, 1; Pamel. Rigalt. Baluz. lxxii; Oxon. Lips. lxxii; Paris. lxxi; Constant. p. 218; Routh. Rel. scr. iii, pp. 88 et 144.)

PROCEMIUM.

Significat se in concilio decrevisse, ut qui apud hæreticos aut schismaticos tincti sunt, redeuntes ad Ecclesiam baptizarentur; et qui in Ecclesia presbyteri vel diaconi ordinati, in schisma delapsi sint, aut qui ab hæreticis promoti sint, revertentes ut laici communicarent: salvo tamen concordie vinculo cum episcopis qui aliter sentirent.

Ut ea quæ præcedente concilio constituta sunt pleniore sententia confirmarentur, Cyprianus in eadem causa Baptismi ab hæreticis collati, hoc eodem anno 258 = pleniorum conventum episcoporum convocavit, et ex Africa et Numidia 70 episcopos et unum ad hanc synodum coegit, eo fine, ut quod singuli sentiant de traditionibus majorum sancte et inviolabiliter servandis, deponant. Postquam omnes prædicti convenissent, ideam, quod supra præcedentibus conciliis Africanis in hac et Basilidis causa habitis defi-

LECTIONES VARIANTES.

- ^a Pro baptizato *Lam. Ebor. NC. 1.*
^b Deum coluerit *Bod. 1.*
^c Spiritalia gerere *Lam. Ebor. Lin. NC. 1.*
^d In errore *Lam. NC. 1, 2. Lin.*
^e Christo Domino nostro *Bod. 1. Lin. Ebor. NC. 1, 2, Thu. Foss. Vict. Corb.*
^f Super petram *Vict.*
^g Ex ratione *Bod. 1.*

- ^h Ponit *Lam. Ebor. Lin. NC. 1.*
ⁱ Colligere debemus *Ver.*
^j Et potius habere *Lam. NC. 1. Ebor. Veron.*
^k Et si qui *Ver.* Et si quidem errorem et pravitatem rejicientes *Corb.*
^l Et unitatis et fidei *Ver. Benev. ἐνότητος τε καὶ πίστεως; καὶ ἀληθείας, Græc.*
^m Alias 256.

VARIORUM NOTÆ.

III. — *Super Petrum.* Versio Græca tantum habet: ἐπάνω Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου ἀρχῆθεν ἐνότητος τεθεμελιωμένης. Ipse Cyprianus l. de Unitate Eccles.: *Super unum edificat Ecclesiam.* Et paulo post: *Ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit,* Pacianus epist. iii: *Ad Petrum locutus est Dominus: ad unum ideo, ut unitatem fundaret ex uno. Mox id ipsum in commune præcipiens,* RIGALTIVS. — Ita omnino XXI libri veteres et duo laudati a Pamelio. Veteres editiones habent *petram*. Ita etiam editio Morelliana et tres libri veteres. Vide quæ in simili causa notata sunt supra ad epistolam XL, p. 428. BALUZIVS.

Posuerit. Fortasse legend. *posuit.* In quatuor codicibus scriptis, qui in ed. Oxon. memorantur, exstat po-

nit. ROUTH.

Colligere et considerare. Græca versio, συνίεναι καὶ νοῦν. FELLUS.

Quæcumque adversarii ejus et antichristi faciunt repudiare. Non id vult ut nihil facerent orthodoxi quod hæretici faciunt. In epistola enim ad Juliaianum cum objiceretur *Novatianenses ad se venientes baptizare solitos,* respondet, *ad nos non pertinere quid hostes Ecclesiæ faciant.* Hoc ipsi propositum est ut conficiat; nihil ratum esse, aut ex jure valere quod illi fecissent, qui extra Ecclesiam positi. Mox, *per omnia divinæ gratiæ sacramenta.* Non tantum per confirmationis ritum, aut Eucharistiæ administrationem, sed etiam Baptismi, qui ad Ecclesiam ipsam aditum facit. FELLUS.

nitum est, duplici decreto desuper lato, confirmarunt. Quorum primum est, ut ii, qui in Ecclesia ordinati a fide defecerunt, revertentes ad Ecclesiam, non nisi ad laicam communionem recipiantur. Alterum, ut Baptismus hæreticorum ab ipsis collatus, non tantum pro invalido, sed etiam pro nullo habeatur; adeo ut si ad Ecclesiam revertentes baptizentur, non secundo Baptismo rebaptizentur, sed tantum primum iis Baptisma conferatur, quia ab hæreticis non vere baptizari, sed apud tantum hæreticorum amplius sordidati fuerint. Ita Cyprianus, Epist. 73, ad Iubaianum. Unde qui illum anabaptismo patrocinatorum fuisse sentiunt, graviter errant. Hæc cum episcoporum prædictorum 71 sententia constituta essent, ad Stephanum Romanum epistola quadam, quam infra ex Cypriano hic subijci curavimus, præscribuntur. Ille vero, synodica epistola accepta, per litteras redditas concilium hoc reprobavit, et simul etiam sanctissime mandavit, ne a traditione apostolica, de non iterando Baptismo hæreticorum eorum, qui eadem forma, qua utitur Ecclesia, baptizassent, vel latum unguem recedant, ipsosque ab ipsis baptizatos, si ad Ecclesiam redire petant, non aliter quam per solam manuum imposi-

tionem recipiant. Hæc ex Cypriani epistola, quam ad Pompeium Sabratensem in Africa episcopum scripsit, probantur. Vide Baron. anno 258, a num. 27 usque ad 38 inclusive.

CYPRIANUS ET CÆTERI STEPHANO FRATRI SALUTEM.

I. Ad quædam disponenda et consilii a communis examinatione eliminanda necesse habuimus, frater charissime, convenientibus in primum pluribus sacerdotibus, cogere et celebrare concilium. In quo multa quidem prolata atque transacta sunt: sed de eo vel maxime tibi scribendum, et cum tua gravitate ac sapientia conferendum fuit, quod magis pertineat et ad sacerdotalem auctoritatem, et ad Ecclesie catholice unitatem pariter ac dignitatem de divinæ dispositionis ordinatione venientem, eos qui sunt foris extra Ecclesiam tincti, et apud hæreticos et schismaticos profanæ aquæ labe maculati, quando ad nos atque ad Ecclesiam, quæ una est, venerint, baptizari oportere; eo quod parum sit eis manum imponere ad accipiendum Spiritum sanctum, nisi accipiant et Ecclesie Baptismum. Tunc enim demum plene sanctificari et esse filii Dei possunt, si Sacramento utroque nascan-

LECTIONES VARIANTES.

* Et ex concilii *Bod. 1. Ad concilii Bod. Lam. NC. 1. Ebor.*

† Prolata atque tractata *Lam. Bod. 2. Ebor. NC. 1.*

* Tua reverentia *Lam. Ebor.*

† Plane sanctificari *Lin.*

VARIORUM NOTÆ.

CONCIL. CARTHAG. VI. — Cyprianus. Cum propter illam cui nunc incumbit emendationem et illustrationem operum sancti Cypriani legendam suscepisse prolixam nimis epistolam Joannis Laupoi ad Jacobum Bevilanquam de discordia papæ Stephani cum Cypriano, miratus sum tam multa ab eo dici potuisse ut nihil diceretur. Quæcumque enim affert argumenta et testimonia adversus Stephanum nullius momenti sunt in hac causa et quandam habent insulsiatatem. Quid enim ad causam Baptismi facit Cypriani famam esse celebriorem quam famam Stephani, Cyprianum non cedere Stephano, Cyprianum congregasse concilium in causa Baptismi, Stephanum non congregasse, Ecclesias orientis et occidentis non suscepisse propugnandam sententiam Stephani, et multa alia huiusmodi quæ ad causam non pertinent, quorum etiam plurima falsa sunt? Nemo autem, ut ait Hieronymus in epistola ad Pammachium contra Joannem Hierosolymitanum, falso verum probat. Itaque ista facile possent refutari. Sed tanti non sunt. Verissimum igitur est quod ait Optatus in libro quinto, veritatem studiis impediri. Vide Facundum in libro contra Marcianum pag. 577. primæ editionis. BALUZIIUS.

I. — Celebrare concilium. Celebratum fuisse an. 255. recte, ut opinor, probat Pearsonius in annalibus Cyprianicis. BALUZIIUS. — Ante pascha anni sequentis 256 celebratum hoc concilium fuisse, docet Pearsonius in opere memorato ad an. illum, § 1. De eodem hoc concilio ita Cyprianus in Epist. ad J. batianum, quæ est 73: *Et nunc quoque cum in vicum convenissemus, tam provincie Africæ quam Numidicæ episcopi numero septuaginta et unus.* ROUTH.

Transacta. Ita duodecim libri veteres. Alii quatuor habent tractata. Veteres editiones et tres libri veteres, translata. BALUZ.

Cum tua gravitate. Illic ipsum Stephanum idem Cyprianus appellabit superbum, imperitum atque improvidum, ineptum, obstinatum. Epist. ad Pompeium. RIGALTIIUS.

Plene sanctificari. Colb. ms. planè: quod etiam in

C uno e suis Oxoniensis editor offendit. Concinnior est lectio cæterorum librorum. Hoc enim istic plene sanctificari sonat, quod consummari in his ejusdem Cypriani epist. LXXIII, ut per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum sanctum consequentur, et signaculo Domini consummentur. Porro Cyprianum his verbis, si utroque Sacramento nascentur, ut hæretici ad Ecclesiam venientes Confirmationis sacramentum una cum Baptismo suscipiant, postulare, ex subjecta dissertatione nostra, num. 17 et 18, planum fiet. CONSTANT.

Sacramento utroque. Baptismo et sancti Spiritus infusione, id est, ut dicit paulo post, aqua et Spiritu. Quod sæpe repetit tibi. Tertullianus in libro de Virginibus velandis: *Una nobis et illis fides, unus Deus, idem Christus, eadem spes, eadem lavacri Sacramenta.* Siricius in epistola ad Himerium: *Quibus solis per annum diebus, id est Paschatis et Pentecostes, ad fidem confluentibus generalia Baptismatis tradi convenit sacramenta.* Vide Sirmondum capite quinto secundi Antirrhæti, ubi explicat hunc Cypriani locum. Vide etiam to. II Capitularium, pag. 1256. Cæterum pro utroque quinque vetera exemplaria habent utrumque. BALUZIIUS. — De Baptismo manuumque Impositione post baptismum, Cyprianum interpretandum esse, satis ostendit suffragium quintum concilii proxime sequentis, cum Canone 17 Concil. Arelat. II collatum. En verba Suffragii: *Male ergo sibi quidam interpretantur (eadem designat Joannis voces episcopus), ut dicant, quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant et sic recipiantur; cum manifestum sit utroque Sacramento debere eos renasci in Ecclesia catholica.* Canon autem Arelatensis concilii ita se habet: *Bonosiacos autem ex eodem errore venientes, quos sicut Arianos baptizari in Trinitate manifestum est, dum interrogati fidem nostram ex toto corde confessi fuerint,*

CHRISMATE ET MANUS IMPOSITIONE in Ecclesia recipi sufficit. Hinc, ni fallor, constat, sicut ex Cypriani verbis a Constantio supra allatis, qui interea canonem illum concilii secundi Arelatensis, nusquam, quod

tur, cum scriptum sit, *Nisi quis renatus fuerit* ^a *ex aqua* ^A *et Spiritu, non potest introire in regnum Dei* (Joan. III, 5). Invenimus enim etiam in Actis Apostolorum (Act. x, 48), hoc esse ab Apostolis custoditum, et salutis fidei veritate servatum, ut cum in domo Cornelii centurionis super ethnicos qui illic aderant fidei calore ferventes, et in Dominum toto corde credentes descendisset Spiritus sanctus, quo adimpleti variis linguis Deum benedicerent; nihilominus tamen beatum apostolum Petrum, divini præcepti atque Evangelii memorem, præcepisse ut baptizarentur iidem illi, qui jam fuerant sancto Spiritu pleni: ut nihil prætermisum videretur, quominus per omnia divini præcepti atque

Evangelii legem ^b apostolica magisteria servarent. Baptismum autem non esse quo hæretici utuntur, nec quemquam apud eos, qui Christo adversantur, per gratiam Christi posse proficere, diligenter nuper expressum est in epistola, quæ ad Quintum collegam nostrum in Mauritania constitutum super ea re scripta est, item in litteris quas collegæ nostri ad episcopos ^c in Numidia præsidentes ante fecerunt: cujus utriusque epistolæ exempla subdidi.

II. Addimus plane et adjungimus, frater charissime, consensu et auctoritate communi, ut etiam si qui presbyteri aut diaconi, qui vel in Ecclesia catholica prius ordinati fuerint, et postmodum perfidi ac re-

LECTIONES VARIANTES.

^a Natus fuerit *Lam. Ebor. NC. 1.*

^b Evangelii lege *Lam. Ebor. NC. 1.*

^c Coepiscopos in Numidia *Lam. Ebor. Bod. 1, 2, NC. 1, 2, Lin.*

VARIORUM NOTÆ.

meminerim, adduxit, intelligendam esse verbis, *utroque Sacramento*, non aquam Baptismi et Spiritus Sancti gratiam in eo collatam, neque Baptismum manusque impositionem in *pœnitentiam*, multo minus Baptismum atque Eucharistiam, sed Baptismi et Confirmationis sacramenta. Neque aliter exponentem hunc et consimiles locos etiam Maranum video in *Præfatione ad S. Cypriani Op.* p. xvii et xviii, et si existimet is quidem, patrem illum non nescivisse Stephanum, et qui ab illo stabant, de manuum impositione in pœnitentiam, hæreticis omnino necessaria ad Spiritum sanctum accipiendum, non de sacramento Confirmationis, locutos; haud enim repugnare, ut Cyprianus ^C ansa ab adversariis accepta sacramentum Confirmationis iterandum esse stateret, quamvis illud ab iisdem iterari minime suspicaretur, sed eos sciret manus impositionem in pœnitentiam tantum intellexisse, quam ad Spiritum conferendum necessariam putaverint. Videtis tamen quæ infra ad modo dictum Nemesiani suffragium in concil. vii. p. 93, annotabo. Et conferas quæ ad suffragium octavum ejusdem concilii mox dicuntur. Hic vero maxime idcirco monenda hæc duxi, quod de Baptismo et Eucharistia locum minus recte exposuerat Anglicus interpres. ROUTH.

Renatus. Quatuor antiqui codices habent *denuo natus*. Quæ lectio non displicet, cum vox *denuo* exstet in capite tertio Evangelii secundum Joannem, ex quo locus iste petitus est. Sed puto Cyprianum, qui alia versione utebatur quam vulgata nostra, scripsisse *renatus*. BALUZIUS. — *Natus* tres scripti in *ed. Oxon.* memorati, et editio Cypriani princeps, *Romana*.

Et spiritu. In ms. Colb. hic additur *sancto*: quod abesse debere Pamelius recte probat. Eo autem Actuum apostolicorum exemplo, quo nunc Cyprianus sententiam suam fulcire nititur, Anonymus a Rigaltio ad calcem operum Tertulliani editus apposite utitur ad eam confutandam. Inde enim ostendit Spiritum Sanctum percipi potuisse sine Baptismo, sicut Baptismum sine Confirmationis sacramento collatum fuisse aliis eorundem Actuum exemplis demonstrat COU-

STANT.

Ad Quintum. Epist. LXXI. BALUZ.

Ad Episcopos in Numidia. Est ea epistola synodica, quæ statim ante posita est. ROUTH.

Porro epistola LXX scripta est nomine Cypriani, Liberalis, Caldonii aliorumque qui in concilio congregati litteras legerant ab octodecim Numidiæ episcopis missas, quibus Cyprianus ac socii consulebantur *de iis qui apud hæreticos et schismaticos baptizati videntur, an ad Ecclesiam catholicam, quæ una est, venientes baptizari debeant*. Rescripsit concilium, cui Cyprianus præerat, eos baptizandos esse. Haud mul-

to post eundem Cyprianum Quintus, Mauritaniæ episcopus, eadem de re consuluit, notavitque eos, qui redeuntes hæreticos non baptizabant, morem suum hac duplici ratione fulcire, quod nimirum *dicunt unum Baptisma esse, et sese in hoc veterem consuetudinem sequi*. Tum Cyprianus ad Quintum misit epistolam ad Numidas scriptam, eique novam adjecit. Utramque vero Stephano mittendam esse concilio visum est, quod habitum fuit cum Cyprianus nuper ad Quintum scripsisset. Desiderabant certe Afri, ut Stephanus celebre illud decretum firmaret quod epistolæ ad Numidas inseruerant: *Baptizandus est et innovandus qui ad Ecclesiam rudis venit, ut intus per sanctos sanctificetur*. At probare non potuit is pontifex, quod apostolicæ traditioni contrarium certo sciebat. Quapropter concilio congregato et litteras sibi missas confutavit, et decreto illis inserto hanc opposuit defensionem: *Si quis ergo a quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam*. Ex hac brevi expositione intelligitur quid sibi vellet Stephanus his verbis: *nihil innovetur*. Dixerant quippe Afri: *Baptizandus est et innovandus*. Cum igitur Stephanus his contrariam edicens sententiam ait, *nihil innovetur*, subaudiendum est, *circa Baptismum*, sed teneatur ac servetur *quod traditum est*. Inde etiam percipitur, disputationem de Baptismo hæreticorum in Numidia excitatam primum Cypriani ac sociorum statuto, atque hoc statutum deinde controversiæ, quæ tantopere Stephanum inter ac Cyprianum exarsit, causam et originem dedisse COU-

STANT.

II. — *Aut etiam si qui, etc.* Niidior fieret oratio, si hic particula ut expuncta, legeretur *etiam si qui presbyteri aut diaconi vel in Ecclesia*, suppresso postremo *qui*. In uno ms. recentiore Colb. habetur *aut diaconi vel clerici in Ecclesia*: sed hujus codicis plura loca, alibi aperte vitiosa, ei detrahunt auctoritatem. Ejus tamen lectioni favet Innocentius I, epist. xvi ad Macedonas, n. 8, ubi de iis, qui ab hæreticis baptizati ordinati que ad Ecclesiam transeunt, ait, *Nostræ lex est Ecclesiæ his per manus impositionem, laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel ezigium subrogare*. Eos autem qui a Catholica ad hæresim transierunt, præterea docet non aliter oportere nisi per pœnitentiam suscipi. Tum num. 9 utrumque ponit inter *regulas veteres, quas ab Apostolis vel Apostolicis viris traditas Ecclesia Romana custodit*. Quibus cum consentaneum sit subnexum Africani concilii decretum, nimirum non est illud a Stephano minime fuisse contraditum. Non ideo tamen hoc in Ecclesia obtinuit, quia hæreticorum ordinatio nulla censeretur; sed quia Dei ministros a reprehensione alienos esse atque immaculatos deceret. Quocirca si quando a communi lege excepti sunt

belles contra Ecclesiam steterint, vel apud hæreticos a pseudoepiscopis et antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, et contra altare unum atque divinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione ^a suscipi cum revertuntur, ut communicent laici, et satis habeant, quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis exstiterint; nec debere eos revertentes ea apud nos ordinationis et honoris arma retinere, quibus contra nos rebellaverint. Oportet enim sacerdotes et ministros, qui altari et sacrificiis deserviunt, integros atque immaculatos esse: cum Dominus Deus in Levitico loquatur et dicat: *Homo in quo fuerit macula et vitium, non accedet offerre dona Deo (Levit. xxi, 21)*; item in Exodo eadem præcipiat et dicat: *Et sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum, sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus Deus (Exod. xix, 22)*; et iterum: *Et cum accedunt ministrare ad altare Sancti, non adducunt in se delictum, ne moriantur (Exod. xxviii, 43)*. Quod autem majus potest esse delictum, aut quæ macula deformior, quam adversus Christum stetisse, quam Ecclesiam ejus, quam ille sanguine suo paravit et condidit, dissipasse, quam evangelicæ pacis ac dilectionis oblitum, contra unanimitatem et concordem

A Dei populum hostilis discordiæ furore pugnasse? Qui etsi ipsi postmodum ad Ecclesiam redeunt, restituere tamen eos et secum revocare non possunt, qui ab eis seducti et foris morte præventi extra Ecclesiam sine communicatione et pace perierunt: quorum animæ in die judicii de ipsorum manibus expetentur, qui perditionis auctores et duces exstiterunt. Et idcirco satis est talibus revertentibus veniam dari: Non tamen debet in domo fidei perfidia promoveri. Nam quid bonis et innocentibus atque ab Ecclesia non recedentibus reservamus, si eos qui a nobis recesserint, et contra Ecclesiam steterint, honoramus?

III. Hæc ad conscientiam tuam, frater charissime, et pro honore communi et pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuæ ^b et fidei veritate placere, quæ et religiosa pariter et vera sunt. Cæterum scimus quosdam quod semel imberint nolle deponere, nec propositum suum facile mutare, sed salvo inter collegas pacis et concordie vinculo, quædam propria quæ apud se semel sint usurpata retinere. Qua in re ^c nec nos vim cuiquam facimus aut legem damus, cum habeat ^d in Ecclesiæ administratione voluntatis suæ arbitrium liberum unus quisque ^e præpositus, rationem actus sui Domino redditurus. ^f Optamus te, frater charissime, semper bene valere.

LECTIONES VARIANTES.

^a Confessione et conditione *Lam. Ebor. Bod. 2. NC. 1.*

^b Religione tua *Lam. Ebor. Bod. 2.*

^c Qua in re non vim *Hieron.*

^d Quin habeat *Hieron.*

^e Unusquisque tibi *Hieron.*

^f Opto *Aliquot mss.*

VARIORUM NOTÆ.

nonnulli, puta Novatiani Nicæno canone 8, ut Innocentius in laudata epistola, n. 10, fatetur, ac subinde Donatistæ aut alii: ut post reditum ordinarerent, nusquam est præceptum. Immo Cod. can. eccl. Afric. c. 48, reordinationes non secus atque rebaptizationes prohibent. **CONSTANT** Et si vitiosa est oratio, ut... eos quoque, ipsam sollicitandam tamen haud puto. **PONITUR** interea signa pro quique. **ROUTH**.

Divinum. Tres libri veteres habent *individuum*. **BALUZIO**.

Ordinationis et honoris arma. *Arma sunt instrumenta cujuslibet rei*, inquit Servius ad II Æneid. Hic vero sunt insignia sive ornamenta. Quemadmodum et Homerus dixit, ἄριστον δὲ γυναικας, et in clipeis illustrium virorum descripti vultus expresso thorace. *Arma lucis, ὄπλα φωτός*, ad Rom. xiii, 12. **SUID.** ὄπλα φωτός. ὁ ἀπόστολος αἱ τῶν ἀρετῶν ἐργασίαι. **RIGALT.** — At conferas quæ habes ad (lin. 6, pag. sequentis). *Quod autem majus potest esse delictum...* furore pugnasse? **ROUTH**.

In domo fidei. In Ecclesia Dei, quæ est fidelium mater. Unde et *domestici fidei*. ὄψεις τῆς πίστεως, ad Gal. vi, qui sunt de familia fidei. **RIGALT.** — Porro notat interpres Anglicus, perfidiam idcirco appellare Cyprianum hæreticorum et schismaticorum scelus solere, quod iidem homines, maxime sacerdotes, commissam rem sibi ab Ecclesia protulissent. **Et contra Ecclesiam steterint.** *Ista imitatus est Anselmus episcopus Havelbergensis in tomo XIII Spicilegii Dacheriani, pag. 202.* **BALUZ.**

III. — *Hæc ad conscientiam tuam.* Ex his verbis Hieronymus ad *Luciferianos* observavit, beatum Cyprianum hæc non cum anathemate eorum, qui se sequi noluerant, edidisse: siquidem in communicatione, inquit, eorum permansit, qui sententiæ suæ contraierant, sed hortatum potius fuisse, propter Novatum, et alias tunc hæreses multas enascentes, ne quisquam ab eo, sine damnatione erroris sui, reciperetur. **RIGALTIO**.

Quod semel imberint. *Epist. ad Quint. Debere unumquemque, non pro eo quod semel imberint et tenebat, pertinaciter congregari; sed si quid melius et utilius exstiterit, libenter amplecti.* **RIGALTIO**. — Pertinent hæc ad sententiam illam contrariæ partis de hæreticorum Baptismo; conferas etiam quæ in actis synodi proxime sequentis ponuntur. Porro colligit ex verbis, quæ mox sequuntur, Anglicus interpres, censuisse omnes præter Stephanum episcopos fidelibus licere de re illa controversa inter se dissentire, quæ ad disciplinam magis quam ad fidem pertinere videretur. Fortasse autem de Afris quibusdam, non de alienigenis, hæc dixerunt præsules, nonnullos enim Afros de re aliter judicasse quam Cyprianum suosque, Cyprianum certiore fecerat Quintus in Mauritania episcopus, ut ex epistola ipsius Cypriani ad eundem Quintum constat. **ROUTH**. — *Quod semel imberint.* Cicero lib. iv academicarum **QUESTIONUM**, cap. 3: *Sed nescio quomodo plerique errare malunt eamque sententiam quam adamaverunt pugnacissime defendere quam sine pertinacia quid constantissime dicatur exquirere.* **LACTANTIUS**, lib. iii, cap. 21: *Quid dicam de iis nescio qui cum semel aberraverint, constanter in stultitia perseverant et vanis vana defendunt, nisi quod eos interdum puto aut joci causa philosophari aut prudentes et scios mendacia defendenda suscipere, quasi ut ingenia sua in malis rebus exerceant vel ostentent.* **Cælius Calcagninus**, in libro de libero Arbitrio, pag. 596: *nisi tantum esset quibusdam male auspiciatis ingeniis impudentiæ ut non erubescant explosas ac damnatas etiam opiniones revocare atque asserere, non amore quidem veritatis, sed ostentandi ingenii et captandæ auræ popularis gratia.* Congruenter ad hæc **ORIGENES**, lib. i contra **CELSUM**, ait molestam rem esse contentionem obstinatamque voluntatem resistendi etiam manifestis, pudore discedendi a consuetis opinionibus quibus jam imbuta est anima, nec ab ullis consuetudinibus hominem diffi-